

Krzysztof Kotula

Tytuł: *Filozoficzne fundamenty nowożytnej wolności religijnej.*

Problem komplementarności z myśleniem chrześcijańskim

Data: 28 września 2023

STRESZCZENIE

Celem pracy była możliwie jak najbardziej wyczerpująca odpowiedź na następujące pytania: Jakie są filozoficzne fundamenty i korzenie doktryny wolności religijnej Vaticanum II, o której mówi się, że była pierwszą ideą przyswojoną przez Kościół od świata? Ponadto, na ile ta doktryna (w jakiejś mierze przetworzona przez ojców Soboru) jest komplementarna z myślą chrześcijańską (ściśle rzecz biorąc, można napisać katolicką),

z wcześniejszym nauczaniem Kościoła katolickiego o Chrystusie Królu, obowiązkach państwa wobec prawdziwej religii itp.? W kontekście tego drugiego pytania pojawiła się kwestia zarzutów dotyczących wolności religijnej Soboru Watykańskiego II, jak również delikatna sprawa tzw. hermeneutyki ciągłości, której został poświęcony największy podrozdział niniejszej dysertacji. Tym dwóm pytaniom odpowiadają dwa człony tytułu niniejszej rozprawy.

Pierwszy rozdział pracy dotyczył samej historii idei wolności religijnej w filozofii nowożytnej, począwszy od przełomu średniowiecza i nowożytności, kiedy to mówiło się raczej o tolerancji, a nie o wolności religijnej, skończywszy na XX wieku i działalności Jacques'a Maritaina. Można powiedzieć, że w ciągu kilku wieków nowożytności nastąpiło w filozofii przejście od mówienia, w pierwszej kolejności, o tolerancji religijnej do głoszenia wolności religijnej. Spośród opisanych w ramach tego rozdziału autorów najdojrzała wydaje się myśl Maritaina właśnie. W drugim rozdziale została omówiona historia problemu wolności religijnej na samym Soborze Watykańskim II. Pokazane zostało doktrynalne tło tego zagadnienia, czyli wypowiedzi wcześniejszego Magisterium Kościoła w tej kwestii, a także skutki przyjęcia przez Sobór Deklaracji o wolności religijnej. Trzeci rozdział uwzględnił zarzuty podniesione przeciwko deklaracji oraz

próby usprawiedliwienia tego dokumentu z perspektywy proklamowanej przez papieża Benedykta XVI tzw. hermeneutyki ciągłości.

Chronologicznie pierwszym pytaniem badawczym rozprawy było to dotyczące filozoficznych fundamentów i korzeni doktryny wolności religijnej Vaticanum II, o której mówi się, że była pierwszą ideą przyswojoną przez Kościół od świata (nowożytnego). W tym aspekcie, po przestudiowaniu poglądów takich autorów, jak m.in. Spinoza, Kant czy John Stuart Mill mogę, zasadniczo, w całej rozciągłości zgodzić się z benedyktyńskim Basilem Valuetem, który akcentował, że prawo osoby do wolności religijnej promulgowane przez Vaticanum II nie ma takiej samej celowości ani takiego samego przedmiotu, ani takich samych ograniczeń jak nowożytna, filozoficzna wolność religijna piętnowana przez papieskie encykliki. Oświeceniowa wolność sumienia i kultu bazuje nie na metafizycznych fundamentach, które są podstawą dla *Dignitatis humanae*, tylko na suwerenności narodu i ogólnej woli, wyrażonej w pozytywnym prawie cywilnym. Jej celem nie jest skompletowanie takiego zbioru okoliczności, który umożliwiłby człowiekowi właściwą odpowiedź na jego powołanie do zażyłości z Bogiem, lecz uwolnienie ludzi i społeczeństw od Boga, Objawienia, Kościoła oraz prawa naturalnego. Jej przedmiotem nie jest wielokrotnie wspomniany w niniejszej rozprawie immunitet osób czy wspólnot, chroniący je przed państwem albo innymi jednostkami, lecz pozytywne prawo obejmujące myśli, ich wyrażanie oraz ludzkie działanie według nich, poza sytuacjami, kiedy człowiek staje się problemem dla innych obywateli. Wreszcie, porewolucyjna wolność sumienia i kultu nie przyjmowała żadnego obiektywnego porządku moralnego jako czegoś, w co wpisywałaby się wolność religijna, natomiast Sobór Watykański II nie traktuje tej swobody jako czegoś odłączonego od tego porządku.

Jednakże całkowita ocena *Dignitatis humanae* musi być negatywna nie tyle z tego powodu, że wolność religijna Soboru Watykańskiego II jest absolutnie błędna, ile przede wszystkim dlatego, że została zaprezentowana w dokumencie, który nadaje się do ponownego zredagowania z powodu jego mętności i różnych braków.

SUMMARY

The aim of the work was to answer the following questions as comprehensively as possible: what are the philosophical foundations and roots of the doctrine of religious liberty of Vatican II, which is said to have been the first idea assimilated by the Church from the world? And also, to what extent is this doctrine (to some extent transformed by the Council Fathers) complementary to Christian (strictly speaking, one could write Catholic) thought, to the earlier teaching of the Catholic Church on Christ the King, the duties of the State towards true religion, etc.? In the context of this second question, the question of the allegations concerning the religious freedom of the Second Vatican Council arose, as well as the delicate matter of the so-called hermeneutics of continuity, to which the largest subsection of this dissertation is devoted. These two questions are answered by the two headings of the title of this dissertation.

The first section of the dissertation dealt with the very history of the idea of religious freedom in modern philosophy, starting from the turn of the Middle Ages and modernity, when there was definitely talk of religious tolerance rather than freedom, and ending with the twentieth century and the work of Jacques Maritain. It can be said that over the course of several centuries of modernity, there has been a shift in philosophy from talking, in the first instance, about religious tolerance to proclaiming religious freedom. Of the authors described within this chapter, the best impression comes from the aforementioned Maritain, whose reflection seems the most mature. In the second chapter, the history of the problem of religious freedom at the Second Vatican Council itself is placed. The doctrinal background to the issue, i.e. the statements of the earlier Magisterium of the Church on the matter, was shown, as well as the effects of the Council's adoption of the 'Declaration on Religious Liberty'. The third chapter considered the objections raised against this Declaration and the attempts to justify this document from the perspective of the so-called hermeneutic of continuity proclaimed by Pope Benedict XVI.

Chronologically, the first research question of the dissertation was the one concerning the philosophical foundations and roots of the doctrine of religious liberty of Vatican II, which is said to have been the first idea assimilated by the Church from the (modern) world. In this aspect, having studied the views of authors such as Spinoza, Kant, and John Stuart Mill, among others, I can, essentially, agree wholeheartedly with the Benedictine monk Basil Valuet, who emphasised that the right of the person to religious

freedom, as promulgated by Vatican II, does not have the same purposiveness, nor the same object, nor the same limitations as the modern, philosophical religious freedom stigmatised by the papal encyclicals. Enlightenment freedom of conscience and worship is based not on the metaphysical foundations that underpin *Dignitatis humanae*, but on the sovereignty of the people and the general will as expressed in positive civil law. Its aim remains not the completion of a set of circumstances that would enable man to respond properly to his vocation to intimacy with God, but the liberation of people and societies from God, Revelation, the Church and natural law. Its object is not the immunity of persons, or communities, repeatedly mentioned in this dissertation, which protects against the State or other individuals, but it is a positive right, encompassing thoughts, their expression and human action according to them, except in situations where man becomes a torment to other citizens. Finally, the post-revolutionary freedom of conscience and worship did not accept any objective moral order as something into which religious freedom would fit, whereas the Second Vatican Council does not treat this freedom as something detached from that order.

However, the overall assessment of *Dignitatis humanae* must be negative, not so much because the religious freedom of Vatican II is absolutely wrong, but because, in the first place, it was presented in such a document, which lends itself to re-editing because of its obscurity and various deficiencies.